

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI VE AFRİKA'DA GIDA GÜVENLİĞİ¹

THE RUSSIA-UKRAINE WAR AND FOOD SECURITY IN AFRICA

Yıl 3, Sayı 1, ss.36-50.

Year 3, Issue 1, pp.36-50.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 30.12.2022

Submitted: 30.12.2022

Kabul Tarihi: 27.01.2023

Accepted: 27.01.2023

Atf Bilgisi / Reference Information

Aliyev, P. (2023). Rusya-Ukrayna Savaşı Ve Afrika'da Gıda Güvenliği, *Africania-Inönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 3 (1) , 36-50.

Pelin ALİYEV

Dr. Öğr. Üyesi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
pelin.aliyev@hku.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2466-2132

Öz

Rusya-Ukrayna Savaşı, sadece Ukrayna'yı değil tüm dünyayı derinden etkileyen bir gelişmedir. Savaş, Ukrayna'da siyasi, sosyal ve ekonomik hayatı yıkıma uğrattırken küresel etkileri de kısa süre içerisinde ortaya çıktı. İki ülke arasında yaşanan savaş, küresel bir gıda krizine yol açtı ve gıda güvenliği, uluslararası politikanın en önemli gündem konularından biri hâline geldi. Rusya'nın tahıl sevkiyatını engellemesi hem gıda arzını sektöre uğrattı hem de gıda fiyatlarının artmasına yol açtı. Bu savaş, aynı zamanda güvenliğin çok boyutlu ve sınırları olmayan bir kavram olduğunu ortaya koymasından önemlidir. Ayrıca Rusya'nın tahıl sevkiyatını engellemesi nedeniyle gıda güvenliğinin uluslararası politikada nasıl araçsallaştırılabileceğinin görülmesi açısından da dikkate değerdir. Öte yandan Türkiye'nin diplomatik girişimleri sayesinde gıda ürünlerinin Karadeniz üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılmasını amaçlayan Tahıl Koridoru Anlaşması imzalanmasına rağmen gıda fiyatlarındaki artış devam ediyor. Gıda krizi, etkisi küresel boyutta yaşanmasına rağmen, Afrika ülkeleri açısından daha ciddi bir tehdide dönüştü. Savaş ve silahlı çatışma, iklim değişikliği, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, COVID-19 salgını gibi gelişmelerden etkilenen gıda güvenliği, Rusya-Ukrayna Savaşı nedeniyle daha da kırılgan hâle geldi. Özellikle gıda ithalatına bağımlı Afrika ülkelerinde bu krizin etkileri daha yoğun hissedildi. Bu çalışmada Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Afrika'nın gıda güvenliğine etkileri tartışılmakta ve ortaya konulmaktadır. Ayrıca gıda güvenliğinin her ülke açısından bir öncelik olmakla birlikte Afrika ülkeleri için daha kritik bir mesele olduğu argümanı vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Afrika, gıda güvenliği, Rusya-Ukrayna savaşı.

Abstract

The Russia-Ukraine War is a development that deeply affects not only Ukraine but the whole world. While the war destroyed the political, social and economic life in Ukraine, its global effects emerged in a short time. The war between the two countries led to a global food crisis and food security became one of the most important agenda topics of international politics. Russia's blocking of grain shipments both disrupted the food supply and led to an increase in food prices. This war is also important in terms of revealing that security is a multidimensional and borderless concept. It is also noteworthy in terms of seeing how food security can be instrumentalized in international politics due to Russia's blocking of grain shipments. On the other hand, despite the signing of the Grain Corridor Agreement, which aims to transport food products to world markets via the Black Sea, thanks to the diplomatic initiatives of Türkiye, the increase in food prices continues. The food crisis has turned into a more serious threat for African countries, despite its global impact. Food security, which has been affected by developments such as war and armed conflict, climate change, political and economic instability, and the COVID-19 outbreak, has become even more fragile due to the Russia-Ukraine War. Especially in African countries dependent on food imports, the effects of this crisis were felt more intensely. In this study, the effects of the Russia-Ukraine War on the food security of Africa are discussed and put forth. In addition, the argument is emphasized that food security is a priority for every country, while it is a more critical issue for African countries.

Keywords: Africa, food security, Russia-Ukraine war.

¹ Bu çalışmada 11 Kasım 2022 tarihinde Hasan Kalyoncu Üniversitesi'nde düzenlenen III. International Conference on Global Security kapsamında sunulan "The Effects of Russia-Ukraine War on Food Security in Africa" başlıklı bildirden faydalanılmıştır.

Structured Abstract

Due to the war that started with the attacks of Russia on February 24, 2022, thousands of people were injured and lost their lives in Ukraine, critical infrastructures such as hospitals and schools were destroyed. The war devastated the political, social and economic life in Ukraine. However, in a short time, the global and multidimensional effects of the war began to be felt. In the first phase, millions of people had to leave their homes and this war was the source of intense international migration. In addition, the war led to a global energy crisis. In the face of the sanctions of the European Union, Russia suspended gas sales and European states faced an energy crisis. Another impact of the war had to do with food security. The Russia-Ukraine war led to a global food crisis. One of the places most affected by this process was Africa. In this context, the aim of this study is to reveal the effects of the Russia-Ukraine war on the food security of Africa. In the study, it is emphasized that food security is a priority for almost every country, but it is a more critical issue for African countries. This study, which is an example of qualitative research, consists of three main parts: First, the relationship between war and food security is examined; Then, the effects of the war on Africa's food security are discussed; Finally, it focuses on food nationalism as a potential threat to food security.

Food security exists when all people at all times have physical and economic access to sufficient, safe and nutritious food to meet their nutritional needs and food preferences for an active and healthy life. Thus, food insecurity occurs when people do not have adequate physical, social or economic access to food. In many countries, the right to food has constitutional guarantees. Despite this, about 800 million people today are chronically malnourished. This situation has made food security one of the main issues of international relations. However, wars and armed conflicts, as well as a number of factors, make this process more complicated. As a matter of fact, the food crisis, which escalated with the COVID-19 epidemic, deepened even more due to the Russia-Ukraine war that started on February 24, 2022. The blockade imposed by Russia led to a serious food crisis. Countries' access to food has been limited. Food prices rose as the food supply was delayed. The food crisis has affected the prices of meat, grain products, dairy products, oil and sugar. Prices for dairy, oil and grain products reached their highest level ever in 2022. Another reason why the war has been so effective in the food crisis is the role of the warring parties in the food market. Russia and Ukraine have an important place in the trade of wheat, barley, corn and sunflower seeds.

One of the regions most affected by the food crisis is Africa. It is seen that Africa has been a shining continent in international politics recently. In particular, its rich natural resources and strategically strong ports have enabled Africa to become one of the main points of global competition. Powerful global actors such as China, the USA, the EU and Turkey are taking steps to accelerate their relations with African countries. However, besides drought, epidemics, political and economic instability, some negative global developments both create difficulties in front of this rise of Africa and deepen its current problems. One of these developments was the Russia-Ukraine War. It can be said that the war between Russia and Ukraine affected African countries the most in terms of food security. While food is a fundamental constitutionally guaranteed right in almost all countries, the war has damaged access to food in many countries. Food security, which has been adversely affected by a number of reasons such as terrorism, armed conflict, civil war, climate change, political and economic instability, has become more fragile with the Russia-Ukraine war. The disruption of food supply due to Russia's blocking of food shipments, their dependence on Russia and Ukraine in the import of products such as wheat, barley and corn, the rapid increase in food prices, the continuing devastating economic effects of the COVID-19 pandemic have negatively affected the African continent.

Russia and Ukraine are among the leading players in the global trade of food and agricultural products, and some African countries are also dependent on Russia and Ukraine for the import of these products. Russia and Ukraine, often referred to as the breadbasket of the world, are important players in

Africa's wheat export. The fact that their growing populations depend heavily on the international market to meet their food needs makes African countries even more vulnerable. Russia's blocking of food shipments during the war was a harbinger of a new crisis for these countries. Russia, with its embargo, did not allow Ukrainian grains to leave the country, causing a global food crisis. With the initiatives of Türkiye, the crisis was tried to be resolved by signing the Grain Corridor Agreement on July 22, 2022, but during this time there were huge increases in food prices. This situation led to the problem of inflation in African countries. There was a rapid increase in wheat prices and this situation was reflected in bread prices. Therefore, a war thousands of kilometers away directly affected the daily lives of Africans. In fact, many African countries were already fragile in terms of food security before the war started. The effects of the COVID-19 pandemic are still ongoing. On the other hand, in this process, some countries temporarily suspended the export of certain products, either to prevent further increases in prices or to secure the needs of the domestic market. Thus, the concept of food nationalism became another topic of discussion. Food nationalism poses a new challenge for Africans, who are struggling with high inflation and access to food is difficult. It can be said that the increase in the number of countries applying to export restrictions is a harbinger of new crises for African countries that exchange food with these countries.

Giriş

24 Şubat 2022'de Rusya'nın saldırılarıyla başlayan savaş nedeniyle Ukrayna'da binlerce insan yaralandı ve hayatını kaybetti; hastane, okul gibi kritik alt yapılar tahrip oldu. Ukrayna'da siyasi, sosyal ve ekonomik hayatı yıkıma uğratan savaşın küresel ve çok boyutlu etkileri de çok geçmeden hissedilmeye başladı. İlk aşamada savaş, ülke içinde yerinden edilmelerin yanında uluslararası göçe kaynaklık etti ve 8 milyona yakın Ukraynalı, evlerini terk ederek başka ülkelere sığınmak zorunda kaldı (UNHCR, 2023). Bunun yanında savaş, küresel bir enerji krizinin yaşanmasına yol açtı. Avrupa Birliği (AB), Rusya'nın saldırılarını caydırıcı bir etki yaratacağı düşünülen bir dizi yaptırımla durdurmak istedi. Ancak bu durum Rusya'nın gaz satısını askıya alması ile sonuçlandı ve Avrupa devletleri, enerji ihtiyaçlarını karşılamak için doğalgaz kaynakları bulunan devletlere yönelmek zorunda kaldı (Bearak, Eddy ve Searcey, 27 Ekim 2022; Euronews, 19 Temmuz 2022).

Savaşın etkileri bununla sınırlı kalmadı ve küresel gıda güvenliği üzerinde de belirgin bir etkisi oldu. Kuraklık nedeniyle azalan verim ve COVID-19 salgını nedeniyle yaşanan tedarik zincirindeki kesintiler, hâlihazırda gıda fiyatlarını artırmışken Rusya-Ukrayna Savaşı, krizin derinleşmesine neden oldu (Glauber, Laborde ve Mamun, 13 Nisan 2022). Bu çalışmanın amacı, Rusya-Ukrayna savaşının Afrika'nın gıda güvenliğine etkilerini ortaya koymaktır. Çalışmada gıda güvenliğinin hemen her ülke açısından bir öncelik olduğu, bununla birlikte Afrika ülkeleri için daha kritik bir mesele olduğu argümanı vurgulanmaktadır. Bir nitel araştırma örneği olan bu çalışma, üç ana bölümden oluşmaktadır: İlk olarak savaş ve gıda güvenliği arasındaki ilişki incelenmekte; ardından savaşın Afrika'nın gıda güvenliğine etkileri tartışılmakta; son olarak gıda güvenliğine potansiyel bir tehdit olarak gıda milliyetçiliği üzerinde durulmaktadır.

Savaş ve Gıda Güvenliği

Uluslararası ilişkiler disiplininde en çok çalışılan ve kullanılan kavramlardan biri olan savaşın pek çok tanımı olmakla beraber Prusyalı savaş teorisyeni Carl von Clausewitz'in savaş tanımı klasikleşmiştir. Clausewitz'e göre (1999, s. 93) politikanın başka araçlarla devamı olan savaş, düşmanı irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir. Cicero'ya göre ise savaş, uyumsuzlukları zorlama yollarına başvurarak çözmektir. Uluslararası hukukun kurucusu olarak kabul edilen Hugo Grotius (1967, s. 17) ise bu tanımdan hareketle savaşı "uyumsuzlukların zorlama yollarına başvurarak çözmeye çalışanların karşılıklı durumu" biçiminde tanımlamaktadır. Savaşlar, iki ya da daha fazla devlet arasında gerçekleşen silahlı çatışmaları ifade etmek üzere kullanılan ve insanlık tarihinin hemen her döneminde var olmuştur. Karabulut'un (2017, s. 116) belirttiği gibi, "Savaş olgusu yüzyıllardır varlığını farklı veçhelerle

göstermektedir. Kadim medeniyetlerden, en ilkel toplumsal yapılara kadar uzanan geniş bir yelpazede farklı savaşlar yaşanmıştır”. Ancak insanlık tarihi kadar köklü bir geçmişi olan savaşlar, tarih boyunca statik kalmayarak değişime uğramış, bu değişimin temel dinamiğini ise teknolojik gelişmeler oluşturmuştur. Bu değişim insan/emek yoğun modelden teknoloji yoğun modele geçiş olarak ifade edilmektedir (Erdağ, 2020, s. 5; Erol ve Oğuz, 2018, s. 400).

İnsanlık tarihinin arzu edilmemekle birlikte inkâr edilemez bir parçasına dönüşen savaşlar (Yılmaz, 2007, s. 18), taraflar açısından yıkıcı etkileri olan eylemlerdir. Bununla birlikte savaşların etkileri, salt savaştan taraflarla sınırlı kalmaz. Savaşlar, sürdürdüğü bölgedeki devletleri ve hatta bu bölgeye uzak coğrafyaları da siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan etkileme potansiyeline sahiptir. Özellikle küreselleşmenin hız kazandığı Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir savaş, buradan çok uzak coğrafyalarda yaşayan insanlar için daha önemli hale gelmeye başladı. Bu dönemde aynı zamanda güvenliğin kapsamına ilişkin tartışmaların da yoğunlaşmasına tanıklık edildi. Bu dönemde aynı zamanda güvenliğin askeri konularla sınırlı tutulamayacağını savunan teoriler doğdu. Soğuk Savaş döneminin etkili teorilerinden realizmin yüksek-alçak politika ayrımı, yeni dünya düzeninin güvenlik meseleleri göz önüne alındığında geçerliliğini yitirdi. Güvenlik artık askeri güvenliğin yanında ekonomik güvenlik, çevresel güvenlik, gıda güvenliği, enerji güvenliği, insani güvenlik gibi güvenliğin farklı boyutları ile ele alınan kapsamlı bir kavram hâline geldi. Bu kapsamda savaşların kaynaklık ettiği ekonomik krizler, çevresel sorunlar, kitlesel göçler, salgın hastalıklar sınır tanımayan nitelikte meseleler olmaları nedeniyle uluslararası güvenliği doğrudan etkilemektedirler. Ekonomik değeri olan bir ürünün savaş nedeniyle uluslararası piyasaya sevkiyatının gerçekleştirilememesi, sivil-asker ayrımının kalmadığı savaşlarda yoğun şiddete maruz kalan sivillerin dünyanın her noktasına kitlesel göçler gerçekleştirilmesi, savaşlarda kullanılan silahların sınır aşan çevresel tahribatlara yol açması gibi durumlar savaşların artık sadece iki ülke arasında süren bir eylem olmadığını göstermektedir.

Bir güvenlik boyutu olarak gıda güvenliği, son yılların en çok dikkat çeken araştırma konuları arasında yer almaktadır. 1970’lerde ortaya çıkan gıda krizi, gıda güvenliği konusunda belirgin bir farkındalık yarattı ve küresel bir tepkinin ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Bu kapsamda 1974’te Dünya Gıda Konferansı düzenlendi. Konferans sırasında gıda güvenliği, “uluslararası ve ulusal düzeyde temel gıda maddelerinin mevcudiyetinin ve fiyat istikrarının sağlanması” anlamına gelecek biçimde gıda arzı kapsamında tanımlandı. Böylece gıda güvenliği temel gıda maddelerinin uluslararası ve ulusal seviyede tedarik sorunları ile gıda fiyatlarında istikrarın sağlanması meseleleri çerçevesinde ele alındı. Ancak ilerleyen dönemlerde yetersiz beslenmesinin salt gıdanın mevcudiyetiyle ilişkilendirmenin kısıtlı bir yaklaşım olacağı ileri sürüldü ve bunun yoksulluk çerçevesinde ele alınması gerektiği iddia edildi. Gıda arzında artış olmasına rağmen yetersiz beslenmenin devam edebileceği argümanı savunuldu. Artan yoksullukla ilgili endişeler, gıdaya erişimi gıda güvenliği için gıda mevcudiyeti kadar önemli hale getirdi (Vink, 2012). Nitekim gıda güvenliği, FAO (1983) tarafından “bütün insanların ihtiyaç duydukları temel gıdalara fiziksel ve ekonomik olarak her zaman erişebilmeleri” biçiminde tanımlandı. Yine 1986’da Dünya Bankası’nın “Yoksulluk ve Açlık” raporu tüm insanların sağlıklı bir yaşam için yeterli yiyeceğe erişimine dikkat çekti ve böylece gıda güvenliği uluslararası ve ulusal seviyeden birey seviyesine indirildi. Bu yaklaşım, 1994 BM Kalkınma Programı’nın İnsani Gelişme Raporu’nda daha da güçlendirildi. Rapor kapsamında ele alınan insani güvenlik kavramı şu şekilde açıklandı: “İnsani güvenliğin ana yönleri olduğu söylenebilir. İlk olarak, açlık, hastalık ve baskı gibi kronik tehditlerden korunma anlamına gelir. İkincisi ister evlerde ister işlerde veya topluluklarda olsun, günlük yaşam kalıplarındaki ani ve iticici bozulmalardan korunma anlamına gelir.” (UNDP, 1994, s. 2). Raporda insani güvenliğin yedi bileşeninden birinin gıda güvenliği olduğu ortaya konuldu (UNDP, 1994, s. 24-25).

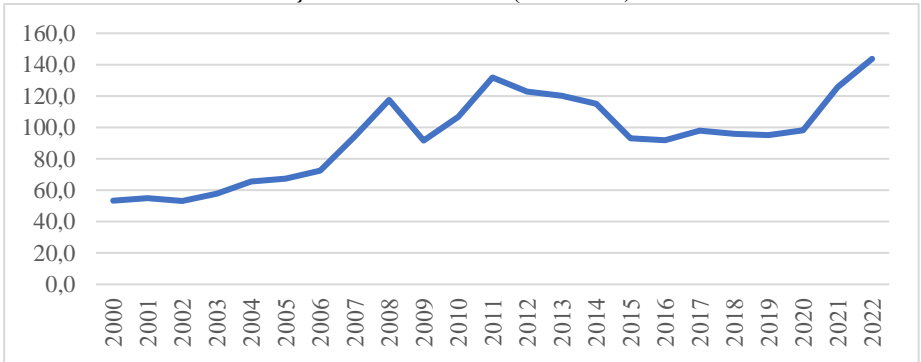
1996 Dünya Gıda Zirvesi’nde kabul edilen yaklaşıma göre; gıda güvenliği, tüm insanlar her zaman, aktif ve sağlıklı bir yaşam için beslenme ihtiyaçlarını ve gıda tercihlerini karşılamak için yeterli, güvenli ve besleyici gıdalara fiziksel ve ekonomik erişime sahip olduklarında vardır (FAO, 1996). Böylece gıda güvenliği, gıdanın mevcudiyetiyle sınırlı tutulan yaklaşımın çok ötesinde bir içeriğe kavuşturuldu. Şimdiye

kadar bu kavramı tanımlamak üzere çok sayıda tanım ortaya konuldu ve literatürde iki yüzden fazla gıda güvenliği tanımına ve 450 gıda güvenliği göstergesine erişmek mümkündür (Hoddinott, 1999). Bu çeşitlilik, esas olarak kavramın geçirdiği dönüşümden kaynaklandı. Ancak kapsamlı olması nedeniyle konu ile ilgili akademik çalışmalarda FAO'nun gıda güvenliği tanımı kullanılmaktadır.

Öte yandan gıda ya da beslenme, bir hak olarak kabul edilmektedir. BM, 1948 İnsan Hakları Bildirgesi'nin 25. maddesinde beslenme hakkı evrensel bir hak olarak tanınmaktadır. Ayrıca açlığın sona erdirilmesi ve gıda güvenliğinin sağlanması, 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yer almaktadır (UN, 2022). Pek çok ülkede ise gıda hakkı, anayasal güvenceye sahiptir. Buna rağmen, FAO'nun 2015 verilerine göre; yaklaşık 800 milyon insan kronik olarak yetersiz besleniyor, ortalama 2 milyar insan sağlıklı bir yaşam sürmek için ihtiyaç duydukları temel mikro besinlerden yoksun durumda (FAO, 2015, s. 1). Bu durum gıda güvenliğini uluslararası ilişkilerin ana meselelerinden biri hâline getirdi.

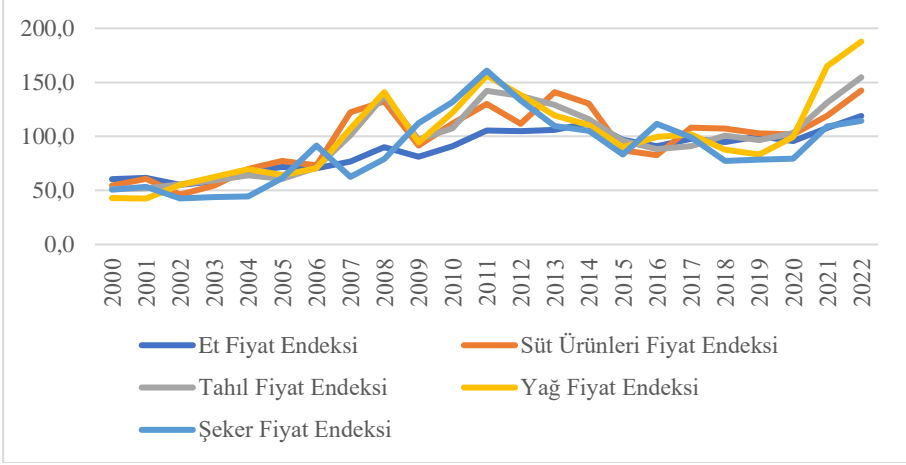
Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization – FAO), nüfus artışı ve beslenme değişikliklerinin neden olduğu talep artışı karşısında gıda üretiminin önümüzdeki on yıllarda en az yüzde 60 oranında artması gerektiğini belirtiyor (FAO, 2015, s.1). Ancak bir dizi faktörün yanı sıra savaşlar ve silahlı çatışmalar, bu süreci daha çetrefilli hale getirmektedir. Birçok araştırma savaşlar ya da silahlı çatışmaların gıda güvensizliğinin ana nedenleri arasında yer aldığını gösteriyor ve böylece savaş ya da silahlı çatışma ile gıda güvenliği arasında yakın bir ilişki olduğunu ortaya koyuyor. Nitekim COVID-19 salgını ile tırmanan gıda krizi, 24 Şubat 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı nedeniyle daha da derinleşti. Rusya'nın uyguladığı abluka, ciddi bir gıda krizine yol açtı. Ülkelerin gıdaya erişimi sınırlandı. BM Gıda Programı İcra Direktörü David Beasley, Rusya'nın Karadeniz'de uyguladığı ablukadan dolayı dünya çapında milyonlarca insanın hayatını kaydedebileceğini belirterek Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e ablukayı kaldırma çağrısında bulundu (CNN Business, 12 Mayıs 2022). Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri António Guterres ise, "Ukrayna'daki savaş, diğer tüm küresel krizlerin yanı sıra, on milyonlarca insanı gıda güvensizliği, yetersiz beslenme, kitlesel açlık ve kıtlıkla tehdit ediyor." şeklinde bu argümanı destekleyecek bir açıklama yaptı (Guterres, 19 Mayıs 2022).

Şekil 1: Gıda Endeksi (2010-2022)

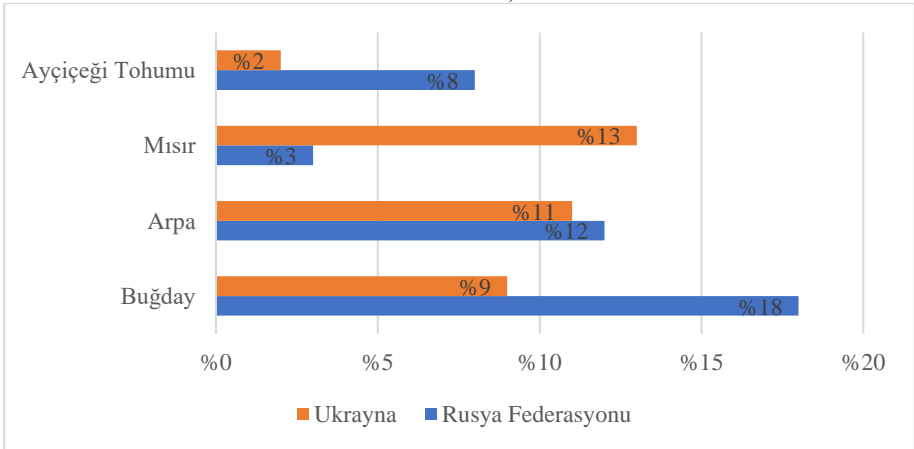
Kaynak: FAO, 2022.

Öte yandan gıda arzı geciktiği için gıda fiyatları yükseldi. FAO'nun son 20 yıllık dönemdeki gıda endeksi verileri incelendiğinde, Şekil 1'de de görüldüğü üzere, belirgin bir artışın varlığı dikkat çekicidir. 2000'de 53,3 olan fiyat endeksi değeri, 2022'de 143,7'ye yükseldi. Böylece gıda endeksinde ortalama yüzde 170'lik bir artış gerçekleşti. Son 20 yıllık dönemde 2007-2008 ve 2010-2011 yıllarının ardından 2020 itibariyle üçüncü bir dalganın yaşandığı görülmektedir. 2015-2020 aralığında belirli seviyede ilerleyen endeksin COVID-19 salgını ve Rusya-Ukrayna Savaşı'nın yaşandığı 2020-2022 aralığında hızla arttığı gözlenmektedir. Bu yükseliş, halen devam etmektedir.

Şekil 2: Ürün Gruplarına Göre Fiyat Endeksi (2000-2022)

Kaynak: FAO, 2022.

Gıda krizi, et, tahıl ürünleri, süt ürünleri, yağ ve şeker fiyatlarını etkiledi. Et, tahıl ürünleri, süt ürünleri, yağ ve şeker fiyatlarında hızlı bir artış yaşandığı FAO raporlarında da görülmektedir. 2007-2008 ve 2010-2011 krizlerinin ardından 2020 sonrası ilgili ürün gruplarının tamamında fiyat artışı gerçekleşti. Böylece süt ürünleri, yağ ve tahıl ürünleri fiyatları 2022’de en yüksek seviyesine ulaştı.

Şekil 3: Rusya Federasyonu ve Ukrayna’nın Belirli Ürünlerin Küresel İhracatındaki Payı (2016-2020 Ortalaması)

Kaynak: FAO, 2021.

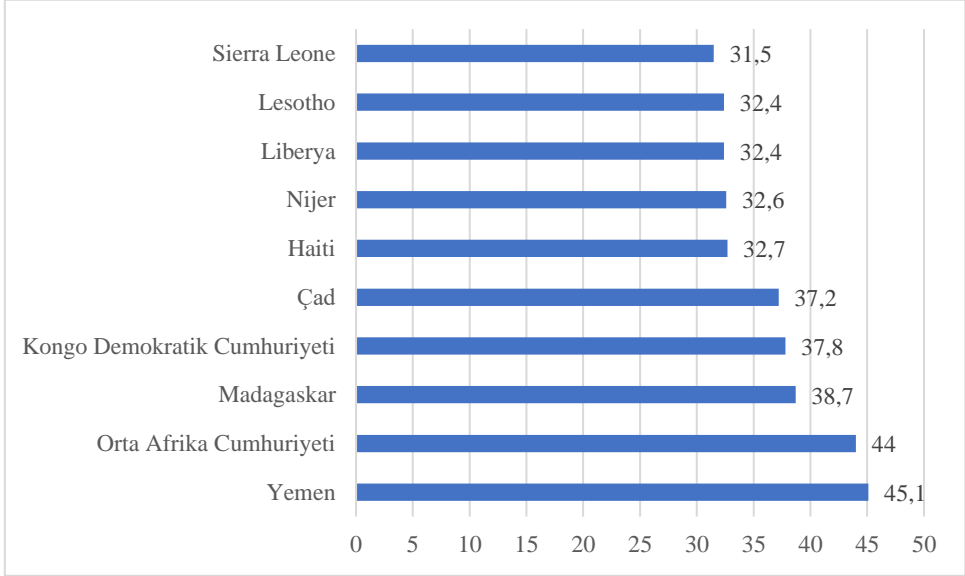
Savaşın gıda krizinde bu kadar etkili olmasının bir başka nedeni ise savaşan tarafların gıda piyasasındaki rolüdür. Rusya ve Ukrayna, özellikle buğday, arpa, mısır ve ayçiçeği tohumu ticaretinde önemli bir yere sahiptirler. Örneğin, 2021 yılında Rusya ve Ukrayna’nın buğday ticareti dünya pazarının yaklaşık %30’unu oluşturdu. 50’ye yakın ülke, buğday ithalatının en az yüzde 30’unu Rusya ve Ukrayna’dan karşıladı. Bunlardan 26’sı buğday ithalatının yüzde 50’den fazlasını bu iki ülkeden sağladı (FAO, Mart 2022). Şekil 3’te de görüldüğü üzere, 2016-2020 arasında Rusya’nın küresel buğday ihracatı

pazar payı ortalama yüzde 18, Ukrayna'nın yüzde 9'dur. Rusya'nın küresel mısır ihracat pazar payı, 2016-2020 arasında yüzde 3 iken aynı dönemde Ukrayna'nın payı ortalama yüzde 13'tür. Aynı dönemde küresel arpa ihracat pazarında Rusya yüzde 12, Ukrayna yüzde 11'lik paya sahiptir. Ayçiçeği tohumu ihracatında ise Rusya'nın yüzde 8'lik, Ukrayna'nın ise yüzde 2'lik paya sahip olduğu görülüyor (FAO, 2021).

Savaşın Afrika'nın Gıda Güvenliğine Etkileri

Geniş ve bereketli bir kıta olan Afrika, kabaca Hindistan'ın on katı ve Çin'in üç katı büyüklüğünde olup dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 18'ine ve maden kaynaklarının yaklaşık yüzde 30'una ev sahipliği yapıyor. Kişi başına düşen ortalama GSYİH 2.000 doların biraz üzerinde olmakla birlikte, açık ara en fakir kıta olmaya devam ediyor. Örneğin, BM'nin en az gelişmiş olarak derecelendirdiği 46 ülkenin 35'i Afrika kıtasından oluşuyor. Kıta nüfusunun dörtte üçünden fazlası, ortalama yaşam süresinin, gelirin ve eğitimin küresel ortalamasının çok altında olduğu ülkelerde yaşıyor (İbrahim, Kasım/Aralık 2022). 2022 Küresel Açlık Endeksi verileri incelendiğinde açlık ve kötü beslenmeden en çok etkilenen ilk 10 ülkeden 8'inin Afrika kıtasında olduğu görülmektedir.

Şekil 4: 2022 Küresel Açlık Endeksi'ne Göre Açlık ve Kötü Beslenmeden En Çok Etkilenen İlk 10 Ülke

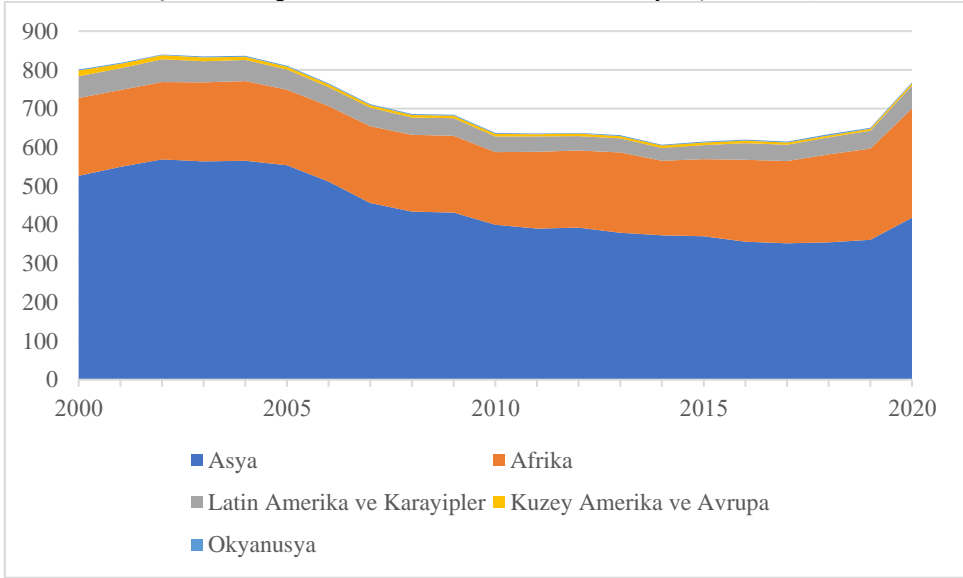
Kaynak: Worldwide, 2022.

Şekil 5'te de görüldüğü üzere, Afrika, 2000-2020 arasında yetersiz beslenen ortalama insan sayısının en fazla olduğu ikinci kıtadır. Üstelik yetersiz beslenen insan sayısının artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2000'de Afrika'da 200,9 milyon olan yetersiz beslenen insan sayısı, 2020'de 281,6 milyona yükseldi (FAO, 2021). 346,4 milyon Afrikalı şiddetli gıda güvensizliği, 452 milyon Afrikalı ise orta düzeyde gıda güvensizliği yaşıyor. Alt bölgeler arasında açlık seviyeleri ve eğilimlerinde önemli farklılıkların varlığı dikkat çekmektedir. Kıtadaki yetersiz beslenen insanların yaklaşık yüzde 44,4'ü Doğu Afrika'da, yüzde 26,7'si Batı Afrika'da, yüzde 20,3'ü Orta Afrika'da, yüzde 6,2'si, Kuzey Afrika'da ve son olarak yüzde 2,4'ü Güney Afrika'da yaşamaktadır. Çatışma, iklim değişikliği ve aşırılıklar ile ekonomik yavaşlamalar ve gerilemeler, Afrika'daki gıda güvensizliğinin itici güçleri olduğu vurgulanmaktadır. Burkina Faso, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Etiyopya, Mali, Nijer, Nijerya ve Somali gibi Afrika ülkelerinde çatışma gıda güvenliği üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir.

Madagaskar ve Mozambik gibi ülkelerde ise olumsuz hava koşulları gıda güvenliğini tehdit etmektedir. Doğu ve Güney Afrika'da birçok ülke kuraklıktan etkilenmektedir. Örneğin, 2015/2016'da El-Niño kaynaklı kuraklık, Güney ve Doğu Afrika'nın birçok bölgesini etkileyerek milyonlarca insanı acil gıda yardımına muhtaç bıraktı. 2019'da Güney Afrika ülkelerini, özellikle Malavi, Mozambik ve Zimbabve'yi vuran İdari Kasırgası ise istikrarsız bir tablo çizen gıda güvenliği verilerini daha da kötüleştirdi (FAO, ECA ve AUC, 2021).

Madalyonun diğer tarafına bakıldığında ise Afrika'nın son dönemde uluslararası politikada yıldızı parlayan bir kıta konumunda olduğu görülüyor. Özellikle zengin doğal kaynakları ve stratejik açıdan güçlü konuma sahip limanları, Afrika'nın küresel rekabetin ana noktalarından birine dönüşmesini sağladı. Çin, ABD, AB ve Türkiye gibi güçlü küresel aktörler, Afrika ülkeleri ile ilişkilerine ivme kazandıracak adımlar atmaktadır. Ancak kuraklık, salgın hastalıklar, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların yanında olumsuz birtakım küresel gelişmeler hem Afrika'nın bu yükselişinin önünde zorluklar yaratıyor hem de mevcut sorunlarının derinleşmesine yol açıyor. Bu gelişmelerden biri de Rusya-Ukrayna Savaşı oldu.

Şekil 5: Bölgelere Göre Yetersiz Beslenen İnsan Sayısı (2000-2020)

Kaynak: FAO, 2021.

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Afrika ülkelerini en çok gıda güvenliği boyutuyla etkilediği söylenebilir. Gıda, hemen hemen tüm ülkelerde anayasal olarak güvence altına alınan temel bir hak olmakla birlikte savaş, pek çok ülkede gıdaya erişim sürecinin zarar görmesine neden oldu. Terörizm, silahlı çatışma, iç savaş, iklim değişikliği, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar gibi bir dizi faktörden olumsuz etkilenen gıda güvenliği, Rusya-Ukrayna Savaşı'yla birlikte daha kırılgan hale geldi. Rusya'nın gıda sevkiyatını engellemesi nedeniyle gıda arzının sektöre uğraması, buğday, arpa, mısır gibi ürünlerin ithalatında Rusya ve Ukrayna'ya olan bağımlılıkları, gıda fiyatlarında hızlı artışın yaşanması ve COVID-19 pandemisinin yıkıcı ekonomik etkilerinin devam etmesi Afrika kıtasına olumsuz yansdı.

Rusya ve Ukrayna, küresel gıda ve tarım ürünleri ticaretinin önde gelen oyuncularında yer alıyor ve dünyanın ekmek sepeti olarak anılıyorlar. Bazı Afrika ülkeleri de buğday ithalatı konusunda Rusya ve Ukrayna'ya bağımlı durumdadırlar. Kuzey Afrika'da Cezayir, Mısır, Libya, Fas ve Tunus, Batı Afrika'da

Nijerya, Doğu Afrika’da Etiyopya ve Sudan ile Güney Afrika, buğday ithalatının yüzde 80’ini bu iki ülkeden gerçekleştiriyor. Afrika’daki buğday tüketiminin 2025 yılına kadar 76,5 milyon tona ulaşacağı ve bunun 48,3 milyon tonunun veya yüzde 63,4’ünün kıta dışından ithal edileceği tahmin ediliyor (Sacko ve Mayaki, 2022). Bu durum Afrika’nın gelecek yıllarda buğday konusunda dışa bağımlılığının artacağı ve olası krizler karşısında kırılganlığının artacağı anlamına gelmektedir.

Üstelik Afrika’nın buğday ithalatı, 2007-2019 yılları arasında yüzde 68 artmış ve 47 milyon tona yükseldi (Sacko ve Mayaki, 2022). 2020 yılında ise Afrika ülkeleri, Rusya’dan yüzde 90’ını buğdayın, yüzde 6’sını ayçiçeği yağının oluşturduğu toplam 4 milyar dolar değerinde tarımsal gıda tedarik etti. Başlıca ithalatçı ülkeler arasında Mısır, Sudan, Nijerya, Tanzanya, Cezayir, Kenya ve Güney Afrika yer almaktadır. 2020’de 14 Afrika ülkesi buğday ithalatının %40’tan fazlasını Rusya ve Ukrayna’dan sağladı. Ukrayna ise 2020 yılında Afrika ülkelerine yaklaşık yüzde 48’ini buğdayın, yüzde 3’ünü mısırın ve geri kalanını da ayçiçeği yağı, arpa ve soya fasulyesinin oluşturduğu toplam 2,9 milyar dolar değerinde tarım ürünü ihraç etti (Söğütü, 2022).

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı’nın (UNCTAD) 2022 verilerine göre, Mısır buğday ithalatının yüzde 80’ini Rusya ve Ukrayna’dan gerçekleştirirken; bu ithalatın yüzde 60’ı Rusya’dan, yüzde 20’si Ukrayna’dan karşılanıyor. Benin’in buğday ithalatının yüzde 100’ü, Ruanda’nın yüzde 64’ü, Sudan’ın yüzde 70’i, Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nin yüzde 54’ü, Senegal’in yüzde 48’i, Togo’nun yüzde 43’ü, Uganda’nın yüzde 44’ü, Burkina Faso’nun yüzde 53’ü, Tanzanya’nın yüzde 62’si Rusya’dan; Somali’nin buğday ithalatının yüzde 68’i, Tunus’un yüzde 47’si, Libya’nın yüzde 38’i, Moritanya ve Gambia’nın yüzde 29’u Ukrayna’dan yapılıyor (UNCTAD, 2022; Demirtaş, Nisan 2022).

Afrika ülkelerinin çoğunun iç pazar taleplerini karşılamak için Rusya ve Ukrayna’dan başta buğday olmak üzere gıda ithalatına büyük ölçüde bağımlı olduğu görülüyor. Afrika’nın en büyük buğday ithalatı gerçekleştirdiği ülkeler arasında Rusya birinci ve Ukrayna’nın ise üçüncü sırada yer alıyor (Demirtaş, Nisan 2022). Özellikle artan nüfusunun gıda ihtiyaçlarını karşılamak için büyük ölçüde uluslararası pazara bağımlı olmaları Afrika ülkelerini daha da kırılgan hale getiriyor. Öyle ki Afrika Birliği Dönem Başkanı Macky Sall’nin Ukrayna-Rusya Savaşı’nın Afrika’da ciddi etkileri olduğuna dikkati çekerek “Hububat üretilmezse, Afrika kıtasını istikrarsızlaştırabilecek çok ciddi bir kıtlıkla karşı karşıya kalacağız.” sözleri bu kırılganlığı gözler önüne sermektedir.

Rusya’nın savaş sırasında gıda sevkiyatını engellemesi, bu ülkeler için yeni bir krizin habercisiydi. Rusya, uyguladığı ambargo ile Ukrayna tahıllarının ülkeden çıkmasına izin vermeyerek küresel bir gıda krizinin yaşanmasına yol açtı. Türkiye’nin girişimleriyle 22 Temmuz 2022’de Tahıl Koridoru Anlaşması imzalanarak kriz çözüme kavuşturulmaya çalışıldı, ancak bu süre zarfında gıda fiyatlarında devasa artışlar yaşandı. Bu durum Afrika ülkelerinde enflasyon sorununa neden oldu. Örneğin buğday ihtiyacının yüzde 90’ının Rusya ve Ukrayna’dan karşılandığı Doğu Afrika’da, savaşın bu yana buğday fiyatları yüzde 80 artış gösterdi ve buğday ürünleri daha pahalı hale geldi. Farklı bir örnek olarak yakın dönemde bir iç savaş yaşayan ve yüksek enflasyona maruz kalan Etiyopya’da ayçiçeği yağı fiyatı yüzde 200 arttı (Demirtaş, Nisan 2022). Ülkedeki enflasyon oranı, 2022’de yüzde 34,5 olarak tespit edildi (Statista, 2022).

Ukrayna’daki savaş, Kamerun pazarlarında da tarım ve tarım dışı ürünlerin fiyatlarını etkileyerek enflasyonu artırdı ve böylece hane halkının satın alma gücünü etkiledi. Özellikle buğday fiyatlarındaki artış ekme fiyatlarının da artmasına neden oldu. Kamerun’un bu derece etkilenmesinin bir diğer nedeni de hububat konusunda savaşın taraflara olan bağımlılığıdır. Her yıl ihtiyacı olan 1,6 milyon ton buğdayın dörtte birinden daha azını üreten Kamerun, 2021’de Rusya ve Ukrayna’dan 850 bin tonun üzerinde ithalat yaptı. 2020’de Rusya, toplam buğday ithalatının yüzde 45’ini ve gübre pazarının yüzde 43’ünü oluşturan Kamerun’un ana buğday ve gübre tedarikçilerinden biriydi (World Food Programme, Nisan 2022). Kamerun hükümeti de ekme fiyatında yüzde 40’lık bir artışa yol açan buğday kıtlığından Rusya’nın

Ukrayna'ya karşı savaşın sorumlu tutuyor. 50 kilogramlık bir buğday çuvalı fiyatı 35 dolardan 50 ila 60 dolara çıktığı ve arzın düzenli olmadığı ifade ediliyor. Yaşanan kriz karşısında ise ülkede Rusya ve Ukrayna'dan ithal edilen buğdayın yerine manyok ve yam gibi yerel ikameleri teşvik ediliyor (Kindzeka, 2022). Kamerun'da bazı fırınlarda yerli tatlı patatesten ekmekler yapılmaya başlandı (Africanews, 3 Mart 2022). Ancak buğdayın alternatifini olarak görülen ürünler, buğday unundan daha pahalı ve iç pazarın ihtiyacını karşılama konusunda yeterli olduğu konusunda şüpheler barındırıyor (World Food Programme, Nisan 2022). Böylece binlerce kilometre ötedeki savaşın Kamerun gibi az gelişmiş ülkelerin vatandaşlarının günlük hayatını nasıl etkilediği açıkça görülebiliyor.

Uluslararası Tropikal Tarım Enstitüsü'nde Debo Akande'ye göre, savaşla birlikte Sudan ekonomisi de daha kırılgan hale geldi. Örneğin Sudan'daki mevcut buğday fiyatı, 2021'e kıyasla yüzde 180 arttı (New Internationalist, 7 Haziran 2022). 2022'de Sudan'da enflasyon oranı ise, yüzde 245,1 olarak tespit edildi (Statista, 2022). Bu durum Nijerya'da da gözlemlendi. Mısır gevreği, yulaf gibi tarım ürünlerinin fiyatlarında artış yaşandı. Nijerya'da 2020'de 37 dolar olan bir çuval un, 60 dolara yükseldi (New Internationalist, 7 Haziran 2022). 2022'de bu ülkede 500 gramlık bir beyaz ekmeğe, 1,14 dolara satıldı (Statista, 29 Nisan 2022). Rusya-Ukrayna savaşının kısa ve orta vadede Afrika'daki açlık ve yoksulluğu artırma potansiyeli olduğu görülmektedir (Çalışkan, 14 Mayıs 2022). Öte yandan gübre ve tohum gibi temel tarımsal girdilerdeki fiyat artışları da Nijerya ve Sudan'daki bazı çiftçilerin gıda üretimini bırakıp başka işler aramasına da neden oluyor (New Internationalist, 7 Haziran 2022). Bu durum kısa vadede olmasa da tarım ürünlerinde dışa bağımlılığın artacağı, olası krizlerden daha fazla etkileneceği ve gıda güvenliğinin daha da zayıflayacağı anlamına geliyor.

Afrika kıtasının bu süreçten etkilenmesinin bir başka nedeni de COVID-19 salgının etkilerinin devam etmesidir. Nitekim Uluslararası Tropikal Tarım Enstitüsü'nde Debo Akande, Ukrayna'nın işgali başladığında birçok Afrika ülkesinin COVID-19 salgınının etkilerinden henüz kurtulamadığını ifade etti. Akande'ye göre, savaş öncesinde Afrika'daki çoğu ülke, iklim değişikliği, terörizm kaynaklı istikrarsızlık ve COVID-19 salgını nedeniyle yükselen gıda fiyatlarıyla zaten boğuşuyordu (New Internationalist, 7 Haziran 2022). Ancak COVID-19 salgını, ekonomik ve geçim faaliyetlerini kesintiye uğratarak Afrika'da belirgin bir ekonomik gerilemeye yol açtığı ve gıda güvenliği durumunun kötüleşmesine katkıda bulundu (FAO, ECA ve AUC, 2021).

2020 öncesinde, Afrika ülkeleri dünyanın en hızlı büyüyen ülkeleri arasında yer almaktaydı. COVID-19 salgını, kıtada uzun mücadelelerle elde edilen ekonomik ve toplumsal kazanımları tersine çevirdi. Yaklaşık 30 yılın ardından ilk kez Afrika'nın İnsani Gelişim Endeksi düşmeye başladı (Sen, 15 Haziran 2022). Sahraaltı Afrika'nın 1990'da 0.407 olan insani gelişim endeksi değeri, 2000'de 0.430, 2010'da 0.503, 2015'te 0.534, 2018'de 0.547, 2019'da 0.552, 2020'de 0.549 olarak hesaplandı. Ancak 2021'de endeks değerinin 0.547'ye düştüğü görülmektedir (UNDP, 2022: 284). Milyonlarca Afrikalı işini kaybederken yaklaşık 50 milyon insanın aşırı yoksulluğa sürüklendiği tahmin ediliyor. Nitekim BM Kalkınma Programı'nın Yönetici Yardımcısı ve Afrika Bölge Direktörü Ahunna Eziakonwa da pandeminin Afrika'daki mali ve toplumsal eşitsizlikleri kötüleştirdiğini ileri sürmektedir (Sen, 15 Haziran 2022).

Gıda Güvenliğine Yeni Bir Tehdit: Gıda Milliyetçiliği

Rusya-Ukrayna Savaşı, Rusya'nın gıda sevkiyatını engellemesi nedeniyle küresel bir gıda krizine yol açtı. Dünya genelinde gıda fiyatlarında ani yükselişler yaşandı ve gıdaya erişim hem fiyat artışı hem de Rusya'nın ambargo uyguladığı buğday, arpa, ayçiçeği yağı gibi ürünlerin bulunmaması nedeniyle pek çok ülkede zorlaştı. Bu durum birçok ülkede yüksek enflasyonun yaşanmasına neden oldu. Bu süreçte bazı ülkeler ya fiyatların daha da yükselmesini engellemek ya da iç pazarın ihtiyaçlarını güvence altına almak için ihracatta kısıtlamalara giderek belli ürünlerin ihracatını geçici olarak askıya aldı. Böylece gıda milliyetçiliği kavramı bir başka tartışma konusu hâline geldi. Gıda güvenliği meselesi, insani güvenliğin

bir bileşeni olarak ele alınırken COVID-19 ve Rusya-Ukrayna Savaşı gibi krizler bu meselenin yeniden ulusal ve uluslararası boyutlarda ele alınmasına neden oldu.

Genel olarak dünyada gıda milliyetçiliğinin yükselişte olduğu gözlenmektedir. Bunun belli bir bölge ya da ürüne özgü bir gelişme olarak değerlendirmemek gerekir. Örneğin daha önce bakla, mercimek, makarna ve un ihracatına üç aylık yasak getiren Mısır, bu defa yemeklik yağ, mısır ve buğdaya üç ay süreyle ihracat yasağı getirdi. Cezayir de şeker, makarna, bitkisel yağ, irmik ve buğday gibi ithal temel ürünlerin ihracatını yasakladı. Arjantin’de ise soya yağı ve küspesinin ihracat satışlarının kaydını durdurdu (Dart, 21 Mart 2022). Dünyanın en büyük ikinci buğday üreticisi olan Hindistan da buğday ihracatına yasak getirerek bu gruba dâhil oldu (Ruehl, 23 Haziran 2022).

Ancak diğer taraftan S&P Global Commodity Insights verilerine göre, bu yükselen gıda milliyetçiliği dalgası aslında emtia fiyatlarını daha da yükseltti (Anand, 29 Haziran 2022). Gıda krizi, Çin gibi devletlerin stok politikalarının sertleşmesine de yol açmaktadır (TRT Haber, 6 Ocak 2022). Örneğin 2020/21 döneminde dünya buğday stokları bir önceki döneme kıyasla 11 milyon ton artışla 289 milyon ton seviyesine yükseldi. Üstelik 2011/12’de buğday stok miktarının 191 milyon ton olduğu dikkate alındığında son on yıllık dönemde yaklaşık yüzde 51,3’lük ciddi bir artışın gerçekleştiği açıkça görülmektedir (TMO, 2021: 3). Bu durum Afrika ülkelerinin daha pahalıya ürün almasına neden olmaktadır. Dolayısıyla gıda milliyetçiliği, yüksek enflasyonla mücadele eden ve gıdaya erişimi zorlaşan Afrikalılar için yeni bir zorluk anlamına geliyor. İhracat kısıtlamalarına başvuran ülke sayısının artmasının bu ülkelerle gıda alışverişi yapan özellikle siyasi ve ekonomik kapasitesi zayıf olan Afrika ülkeleri için yeni krizlerin habercisi olduğu söylenebilir.

Sonuç

Gıda güvenliği, 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla uluslararası ilişkiler disiplinde ele alınmaya başladı. Güvenlik, özellikle Soğuk Savaş döneminde salt askeri meseleler çerçevesinde ele alınmaktaydı. Ancak 1970’lerde yaşanan ekonomik krizler, gıdanın da bir güvenlik meselesi olarak ele alınmasını gerekli kıldı. İlk aşamada ulusal ve uluslararası düzeyde ele alınan gıda güvenliği, gıda arzı ile sınırlı olacak biçimde yorumlandı. Bununla birlikte 1980-90’lar itibarıyla yetersiz beslenmenin salt arz ile sınırlı tutulamayacağı argümanı güçlenmeye başladı. Gıda güvenliği, yoksulluk çerçevesinde yorumlanmaya başladı. Gıda güvenliği, insani güvenliğin yedi bileşeninden biri olarak kabul edildi ve ulusal ve uluslararası düzeyden birey düzeyine indirildi. Ancak COVID-19 ve Rusya-Ukrayna Savaşı gıda güvenliğinin ele alınış biçiminin yeniden sorgulanmasına neden oldu. Son yıllarda gıda güvenliği, bu gelişmeler neticesinde yeniden ulusal ve uluslararası güvenliğin bir unsuru biçiminde yorumlanmaktadır. İnsanlardan ziyade devletlerin gıda güvenliği gündeme geldi. Pek çok çalışmada gıda krizi, ulusal ve uluslararası güvenlik çerçevesinde analiz edildi ve devletlerin gıda politikaları, ithalat ve ihracat rakamları ile stok miktarları karşılaştırıldı.

Gıda güvenliğinin kapsamına ilişkin tartışmalar devam ederken Rusya’nın tahıl sevkiyatını engellemesi, bir taraftan gıda arzını sekteye uğrattı diğer taraftan da gıda fiyatlarının artmasına yol açtı. Etkisi küresel boyutta yaşansa da gıda krizi, Afrika ülkeleri açısından daha ciddi bir tehdiye dönüştü ve Afrika’da gıda güvenliği daha kırılgan hale geldi. Afrika ülkelerinin gıda krizinden etkilenmelerinin bir dizi faktörü olmakla birlikte dört neden ön plana çıkmaktadır: Bunlar; (1) Rusya’nın gıda sevkiyatını engellemesi, (2) Rusya ve Ukrayna’ya buğday, arpa, mısır gibi ürünlerin ithalatında olan bağımlılıkları, (3) gıda fiyatlarında yaşanan devasa artış ve (4) COVID-19 pandemisinin etkilerinin halen devam etmesi olarak sıralanabilir. Rusya tarafından uygulanan ambargo nedeniyle gıda sevkiyatının sektöre uğramasının ve gıda fiyatlarında yaşanan artışın Afrika ülkelerinin gıda erişimini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Gıda fiyatlarında yaşanan artış, bu ülkelerde yüksek enflasyon yaşanmasına yol açtı ve insanların alım gücü üzerinde olumsuz bir etki yarattı. Özellikle ekmek fiyatlarında yaşanan artış dikkat

47 | Pelin ALİYEV

çekicidir. Bu durum karşısında Kamerun gibi kimi ülkelerde buğdayın yerel alternatiflerine başvurulmasına rağmen enflasyon değerlerinde bir düşüş yaşanmadı. Gıdaya erişim noktasında yaşanan zorluk, kıtada yetersiz beslenen insan sayısının artmasına yol açma potansiyeline sahiptir. Nitekim ilgili veriler incelendiğinde, kıtadaki yetersiz beslenen insan sayısının COVID-19 pandemisinin ortaya çıktığı 2020 itibariyle artış gösterdiği görülmektedir. Afrika'nın gıda güvenliği, bir dizi uluslararası ve bölgesel örgüt ve devlet tarafından dile getirilmesine rağmen halen büyük bir tehdit altında. Küresel kriz, bazı ülkelerin ihracatta kısıtlama yoluna başvurmaya zemin hazırlıyor ve bu durum halihazırda etkilenmiş olan Afrika'nın gıda güvenliğini daha fazla tehdit ediyor. Gıdanın bir silah hâline getirilerek araçsallaştırıldığı bir ortamda ulusal çıkar-etik tartışmalarının gelecek dönemlerde de devam edeceği öngörülmektedir.

Kaynakça

- “İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi”. 4 Ocak 2023 tarihinde <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf> adresinden erişildi.
- Africanews (2022, 3 Mart). Cameroonians munch on sweet potato bread as wheat prices surge. (2022, 3 Mart). Africanews. 13 Kasım 2022 tarihinde <https://www.africanews.com/2022/03/31/cameroonians-munch-on-sweet-potato-bread-as-wheat-prices-surge/> adresinden erişildi.
- Anand, A. (2022, 29 Temmuz). Beyond the Black Sea: How Russia’s war in Ukraine is exacerbating food insecurity. S&P Global Commodity Insights. 14 Ocak 2023 tarihinde <https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/blogs/agriculture/072822-russia-ukraine-food-security> adresinden erişildi.
- Bearak, M., Eddy, M. & Searcey, D. (2022, 27 Ekim). A Power Balance Shifts as Europe, Facing a Gas Crisis, Turns to Africa for Help. New York Times. 14 Ocak 2023 tarihinde <https://www.nytimes.com/2022/10/27/climate/europe-africa-natural-gas.html> adresinden erişildi.
- Clausewitz, C. V. (1999). Savaş Üzerine (Çev. H. Fahri Çeliker). İstanbul: Özne Yayınları.
- CNN Business (2022, 1 Mayıs). ‘If you have any heart at all.’ UN official warns Putin millions will die if Ukraine’s ports remain blocked. 4 Ocak 2023 tarihinde <https://edition.cnn.com/2022/05/12/economy/food-crisis-ukraine-putin-un/index.html> adresinden erişildi.
- Çalışkan, G. (2022, 14 Mayıs). Rusya-Ukrayna Savaşı’nın Afrika’ya Etkileri. ANKASAM. 14 Ekim 2022 tarihinde https://www.ankasam.org/rusya-ukrayna-savasinin-afrikaya-etkileri/#_ednref3 adresinden erişildi.
- Dart, J. (2022, 21 Mart). Ukraine Invasion Sparks ‘Food Nationalism’. Czapp. 14 Ocak 2023 tarihinde <https://www.czapp.com/analyst-insights/news-review-ukraine-invasion-sparks-food-nationalism/> adresinden erişildi.
- Demirtaş, T. (2022, Nisan). Rusya-Ukrayna Savaşı’nın Afrika’ya Yansımaları. Kriter, 6 (67). 14 Ekim 2022 tarihinde <https://kriterdergi.com/dosya-ukrayna-krizi/rusya-ukrayna-savasinin-afrikaya-yansimalari> adresinden erişildi.
- Erdağ, R. (2020). Savaş ve Çatışmanın Değişen Yapısı: Silahların İnsansızlaştırılması. Güvenlik Çalışmaları Dergisi, 22 (1), 3-22. <https://dergipark.org.tr/pub/gcd/issue/55220/709608>
- Erol, M. & Oğuz, Ş. (2018). Karma Savaş Teorisi ve Rusya-Ukrayna Krizi. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 18 (2), 399-415. <https://dergipark.org.tr/pub/egetedid/issue/41811/362247>
- Euronews (2022, 19 Temmuz). EU agrees deal with Azerbaijan to double gas exports by 2027. 14 Ocak 2023 tarihinde <https://www.euronews.com/my-europe/2022/07/18/von-der-leyen-heads-to-azerbaijan-to-secure-new-gas-import-deal> adresinden erişildi.
- FAO (1983). World Food Security: a Reappraisal of the Concepts and Approaches. Director General’s Report. Rome.
- FAO (1996). Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action. World Food Summit 13-17 November 1996. Rome.
- FAO (2015). Climate change and food security: risks and responses. 14 Ocak 2023 tarihinde <https://www.fao.org/3/i5188e/i5188E.pdf> adresinden erişildi.
- FAO (2022, Mart). Impact of the Ukraine-Russia Conflict on Global Food Security and Related Matters under the Mandate of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). 14 Ocak 2023 tarihinde <https://www.fao.org/3/ni734en/ni734en.pdf> adresinden erişildi.
- FAO, ECA & AUC (2021). Africa – Regional Overview of Food Security and Nutrition 2021: Statistics and trends. Accra, FAO. 26 Ocak 2023 tarihinde <https://www.fao.org/3/cb7496en/cb7496en.pdf> adresinden erişildi.
- Glauber, J., Laborde, D. & Mamun, A. (2012, 13 Nisan). From bad to worse: How Russia-Ukraine war-related export restrictions exacerbate global food insecurity. IFPRI – International Food Policy Research Institute.

12 Ocak 2023 tarihinde <https://www.ifpri.org/blog/bad-worse-how-export-restrictions-exacerbate-global-food-security> adresinden erişildi.

Grotius, H. (1967). Savaş ve Barış Hukuku (De Jure Belli Ac Pacis) (Çev. Seha L. Meray). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Guterres, A. [@antonioguterres]. (2022, 19 Mayıs). The war in Ukraine, on top of all the other global crises, threatens tens of millions of people [Tweet]. Twitter. 4 Ocak 2023 tarihinde <https://twitter.com/antonioguterres/status/1527082471677894657> adresinden erişildi.

Hoddinott, J. (1999). Technical guides for operationalizing household food security in development projects. International Food Policy Research Institute. Washington, D.C, USA. 26 Ocak 2023 tarihinde <https://www.ifpri.org/publication/operationalizing-household-food-security-development-projects> adresinden erişildi.

Ibrahim, M. (2022, Kasım/Aralık). Africa's Past Is Not Its Future. Foreign Affairs. 14 Ocak 2023 tarihinde <https://www.foreignaffairs.com/africa/africa-past-not-its-future-mo-ibrahim> adresinden erişildi.

Karabulut, B. (2017). Uluslararası İlişkilerde Savaş Olgusunun Yaşadığı Dönüşüm: Hibrit Savaş ve Rusya Örneği. Karadeniz Araştırmaları, 14 (55), 115-130. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/karadearas/issue/68461/1069973>

Kindzeka, M. E. (2022, 21 Mart) Cameroon Blames War Between Russia and Ukraine for Wheat Shortage. VOA. 13 Kasım 2022 tarihinde <https://www.voanews.com/a/cameroon-blames-war-between-russia-and-ukraine-for-wheat-shortage/6494226.html> adresinden erişildi.

New Internationalist (2022, 7 Haziran). The War in Ukraine Has Hit Africa's Food Security. 14 Ocak 2023 tarihinde <https://newint.org/features/2022/06/07/ukraine-war-has-hit-africa-food-security> adresinden erişildi.

Ruehl, J. P. (2022, 23 Haziran). Ukraine war's role in global food. Asia Times. 14 Ocak 2023 tarihinde <https://asiatimes.com/2022/06/ukraine-wars-role-in-global-food-insecurity/> adresinden erişildi.

Sacko, J. & Mayaki, I. (2022, 21 Nisan). How the Russia-Ukraine conflict impacts Africa. Africa Renewal. 14 Ocak 2023 tarihinde <https://www.un.org/africarenewal/magazine/may-2022/how-russia-ukraine-conflict%20%20impacts-africa> adresinden erişildi.

Sen, A. K. (2022, 15 Haziran). Russia's War in Ukraine Is Taking a Toll on Africa. United States Institute of Peace. USIP. 14 Ocak 2023 tarihinde <https://www.usip.org/publications/2022/06/russias-war-ukraine-taking-toll-africa> adresinden erişildi.

Söğütlü, G. (2022, 12 Mart). Rusya'nın Ukrayna İşgalinin Afrika Ülkelerine Etkisi. ORDAF. 14 Ekim 2022 tarihinde <https://ordaf.org/rusyanin-ukrayna-isgalinin-afrika-ulkelerine-etkisi/> adresinden erişildi.

Statista (2022). Price of a loaf of fresh white bread in Africa in 2022, by selected countries. 14 Ocak 2023 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/1305625/price-of-a-loaf-of-fresh-white-bread-in-africa-by-country/> adresinden erişildi.

Statista (2022). Projected inflation rate in Africa as of 2022, by country. 14 Ocak 2023 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/1220801/inflation-rate-in-africa-by-country/> adresinden erişildi.

TMO (2021). 2020 Yılı Hububat Sektör Raporu. 25 Ocak 2023 tarihinde <https://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/sektorraporlari/hububat2020.pdf> adresinden erişildi.

TRT Haber (2022, 6 Ocak). Çin dünyadaki tahılların yarısını stokladı. 25 Ocak 2023 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/dunya/cin-dunyadaki-tahillarin-yarisini-stokladi-642542.html> adresinden erişildi.

UN (2022). The Sustainable Development Goals Report 2022. 14 Ekim 2022 tarihinde <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022.pdf> adresinden erişildi.

UNCTAD (2022). The Impact on Trade and Development of the War In Ukraine. 25 Ocak 2023 tarihinde https://unctad.org/system/files/official-document/sginf2022d1_en.pdf adresinden erişildi.

UNDP (2022). Human Development Report 2021/2022. USA. 14 Ocak 2023 tarihinde https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2021-22pdf_1.pdf adresinden erişildi.

- UNDP (United Nations Development Programme). (1994). The Human Development Report, Oxford University Press: New York - Oxford. 25 Ocak 2023 tarihinde http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf adresinden erişildi.
- UNHCR (2023). Operational Data Portal. 4 Ocak 2023 tarihinde <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> adresinden erişildi.
- Vink, N. (2012). "Food security and African agriculture". South African Journal of International Affairs, 19(2), 157-177. <https://doi.org/10.1080/10220461.2012.706489>
- World Bank (1986). Poverty and Hunger: Issues and Options for Food Security in Developing Countries. 25 Ocak 2023 tarihinde <https://documents1.worldbank.org/curated/en/166331467990005748/pdf/multi-page.pdf> adresinden erişildi.
- World Food Programme (2022, Nisan). The impact of the Ukraine crisis on local markets in Cameroon. 13 Kasım 2022 tarihinde <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000141012/download/> adresinden erişildi.
- Yılmaz, M. E. (2007). "Westphalia'dan Günümüze Savaş". Uluslararası İlişkiler Dergisi, Özel Sayı: Savaş, 17-38. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uiidergisi/issue/39256/462274>